

Koronapandemian vaikutuksia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökulmasta

Seppo Häkkinen, piispa, teologian tohtori
Suomen evankelis-luterilainen kirkko

Johdanto

Paljaalle silmälle näkymätön virus on aiheuttanut maailmanlaajuisen kriisin. Koronapandemia on muuttanut suomalaista yhteiskuntaa nopeasti ja syvästi, joskin sen vaikutusten pysyvyyttä on vaikea arvioida. Pandemia on pakottanut elämään epätietoisuuden sumussa ja pelossa: torjuttava vaara ei näy, se ei ole tunnettu eikä sen kestosta ole tietoa. Sosiaalisesta eristäytymisestä on tehty käyttäytymisen perusmalli. Elämän perusedellytykset ovat uhattuina: terveys, läheiset ihmissuhteet, työ, toimeentulo. Näin pandemia koettelee elämän jatkuvuutta, merkityksellisyyttä, luottamusta ja toivoa.

Kokonaisturvallisuus on suomalainen yhteistoimintamalli kriisien kohtaamiseksi. Se tarkoittaa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista viranomaisten, elinkeinoelämän sekä järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana. Myös uskonnollisilla yhteisöillä on tärkeä tehtävä kokonaisturvallisuuden ylläpitämisessä.

Kirkon (tässä lausunnossa tarkoitetaan kirkolla Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa, ellei erikseen mainita) tehtävät poikkeusoloissa voidaan kiteyttää neljään osa-alueeseen.

1. Kirkko huolehtii perustehtävänsä (kirkkolaki 4:1) toteuttamisesta kaikissa olosuhteissa. Kriisitilanteissa hengellisen sanoman ja toiminnan, sielunhoidon ja diakonian tarve kasvaa.
2. Henkinen tuki ja huolto (henkisen kriisinkestävyys, resilienssin vahvistaminen) on kirkon tehtävä osana yhteiskunnan psykososiaalisen tuen kokonaisuutta ja kriisien uhrien auttamista kaikissa turvallisuustilanteissa. Tämä tarkoittaa sanojen ja merkityksen antamista, menetyksen, surun ja epävarmuuden käsittelyä sekä toivon tuomista tilanteeseen. Henkinen huolto ja siihen varautuminen on seurakuntien lakisääteinen tehtävä (kirkkolaki 25:15a).
3. Hautaustoimi on yhteiskunnan kirkolle antama tehtävä, joka tekee seurakunnista olennaisen osan vainajien huollon ketjua. Hautausmaiden ylläpitäminen on seurakuntien lakisääteinen tehtävä (hautaustoimilaki 3 §).
4. Kirkko osallistuu poikkeusoloissakin viranomaisyhteistyöhön, huolehtii osaltaan viestinnästä, osallistuu evakuointiin, tarjoaa käyttöön tiloja ja hoitaa muita sille uskottuja tehtäviä.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko toimii ja sillä on koulutettuja työntekijöitä Suomen jokaisessa kunnassa. Tämän takia kirkolla on mahdollisuus koota tietoa suomalaisten henkisestä kriisinkestävyydestä valtakunnallisesti. Seurakunnan työntekijät ovat mukana monialaisissa verkostoissa, mikä tukee avun antamisen mahdollisuuksia. Erityisesti kirkon diakoniatyössä kohdataan niitä, joiden ääni ei välttämättä tule kuuluville yhteiskunnassa. Seurakuntien työn kautta on kaiken kaikkiaan mahdollisuus saada tietoa suomalaisten hyvinvoinnista myös sellaisilta ryhmiltä, joilta tietoa ei ole helposti suoraan saatavissa.

Seuraavassa tarkastelen koronapandemian vaikutuksia suomalaisten eksistentiaaliseseen pohdintaan ja uskonnollisuuteen sekä arvoihin. Samalla pohdin pandemian lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutuksia yhteiskunnassamme ja kansainvälisesti. Koronakriisin vielä kestäessä seurauksia on mahdoton arvioida kovin tarkasti. Lopuksi esitän toimenpide-ehdotuksia.

Eksistentiaaliset kysymykset ja uskonnollisuus

Eksistentiaaliset ja elämänkatsomukselliset pohdinnat ovat lisääntyneet koronapandemian aikana. Koronaviruksen myötä kuolemanpelko ja epävarmuus koskettavat suurta osaa ihmisistä. Kuormittavuutta lisäävät covid-19 -taudin arvaamattomuus ja epävarmuus poikkeusolojen kestosta. Kriisiaika ja eristyksissä olo nostavat esiin ihmiselämän perimmäisiä kysymyksiä. Pitkään jatkuva poikkeus-tila rasittaa ihmisen psyykkistä jaksamista. Mielenterveysongelmat saattavat pahentua, itsemurhariski kasvaa.

Itä-Suomen yliopistossa käynnissä olevan kansainvälisen tutkimuksen [Merkityksen löytäminen pandemian aikana](#) mukaan lähes puolet suomalaisista vastaajista kertoi tulleen tietoisemmaksi omasta kuolevaisuudestaan pandemian aikana. Yliopistonlehtori Suvi-Maria Saarelainen toteaa, että elämän haurauden ymmärtäminen on vahvistunut. ”Pandemiauutisoinnissa uhkakuvat ovat korostuneet, ja se varmasti on vaikuttanut ihmisten ymmärrykseen siitä, että oma elämäkin on jollakin tavalla ohikiitävää. Yleensä kuolema on yhteiskunnassamme putsattu pois näkyvistä, mutta nyt yhtäkkiä se on tullut siihen arkeen ja tuonut vahvemmin ymmärryksen omasta kuolevaisuudesta.”

Kirkon tutkimuskeskuksen 3.-5.4.2020 tekemän [Suomalaisten henkinen kriisinkestävyys](#) -kyselyn mukaan joka kolmas suomalainen (35 %) koki, että huoli omasta tai läheisen kuolemasta kuormittaa erittäin paljon tai paljon. Kuolemaan liittyvä pelko oli laajasti jaettu kokemus, sillä vain seitsemän prosenttia ilmoitti, että huoli omasta tai läheisen kuolemasta ei lainkaan kuormittanut. Erityisesti nuorelle sukupolvelle koronapandemia on tuonut elämän rajallisuuden konkreettiseksi uudella tavalla.

Pitkään lisääntynyt hyvinvointi on työntänyt kuoleman pois mielestä ja painottanut ennemminkin nuoruutta ja tehokkuutta. Tuottavuutta ja mielihyvää korostava kulutuskulttuuri etäännyttää elämän peruskysymyksistä. Koronaviruskriisi on konkreettinen muistutus siitä, että ihmisen elämä on hauras ja jokainen ihminen on haavoittuvainen. Pandemia on pakottanut pohtimaan elämän peruskysymyksiä – kuten kuolemaa, kärsimystä, vastuuta, mieltä ja merkitystä – paitsi yksilöinä myös koko yhteisönä.

”Merkityksen löytäminen pandemian aikana” -kyselyn mukaan vajaa kolmannes suomalaisvastaajista koki pandemian muuttaneen häntä ihmisenä. Ajan myötä selviää, kuinka pysyväksi kokemus muutoksesta jää.

Kun koronapandemia on nostanut esiin peruskysymykset, se on vaikuttanut myös suomalaisten uskonnollisuuteen. Tämä näkyy osallistumisessa sekä julkiseen että yksityiseen uskonnonharjoittamiseen.

Koronakriisin alussa piispat ohjeistivat seurakuntia viettämään jumalanpalveluksia ilman seurakuntalaisia ja striimaamaan ne internettiin. Striimatut jumalanpalvelukset ja muut tilaisuudet ovat koonneet suuria osallistujamääriä, usein enemmän kuin osallistujia olisi tullut kirkkoon paikanpäälle. Esimerkiksi Oulussa maaliskuun 2020 lopussa esitetty Tulevaisuuteen ja toivoon -konsertin suora lähetys keräsi 19 000 katsojaa ja tallennekatselut mukaan lukien konsertin on nähnyt 40 000 ihmistä.

Sekä Yle että Kirkon viestintä ovat pandemian aikana saaneet yhteenottoja, joissa toivotaan radioon ja televisioon lisää hartausohjelmia. Huoli läheisistä, omasta terveydestä tai toimeentulosta näyttävät lisänneen hartausohjelmien merkitystä niin radion kuuntelijoille kuin television katsojille. Lisääntynyt mielenkiinto sekä onnistunut tarjonta näkyvät erityisesti televisiojumalanpalvelusten katsojamäärissä, vaikka samaan aikaan suurin osa seurakunnista striimaa jumalanpalveluksiaan. Koronakriisin alussa päätettiin, että aiemmin vajaat 40 kertaa vuodessa lähetetty televisiojumalanpalvelus toteutetaan viikoittain. Katsojien määrä on enimmillään lähes kaksinkertaistunut edellisvuodesta. Helsingin Sanomat (10.5.) uutisoi: ”Television jumalanpalvelus takoo katsojaennätyksiä.”

Kirkkojen sulkemisen ovat monet kokeneet ahdistavana. Se kertoo kirkkorakennuksen symbolisesta ja turvallisuutta tuovasta merkityksestä. Oma kotikirkko vahvistaa identiteettiä: kirkko on keskellä kylää. Kirkkojen sulkemisen velvoite on ennen kokematon, sillä sotienkin aikana jumalanpalvelukset voitiin toimittaa kirkoissa. Seurakuntiin tulleiden yhteydenottojen perusteella yhteisen messun ja ehtoollisen vieton puuttumisen on moni kokenut kipeästi. Messulla on hoitava, yhteisöllinen merkitys.

Seurakunnissa on osattu nopeasti sopeutua muuttuneeseen tilanteeseen myös kirkollisten toimitusten toteuttamisessa: hautajaiset, kasteet ja avioliittoon vihkiminen on toimitettu pienen ryhmän läsnä ollessa. Laajempi läheisten ja ystävien joukko on tavoitettu videoyhteyden avulla. Tämä saattaa muuttaa näiden juhlien luonnetta tulevina vuosina.

Kirkon tutkimuskeskuksen kyselyn mukaan rukoileminen on säilynyt ennallaan koronapandemian aikana. Sen sijaan ”Merkityksen löytäminen pandemian aikana” -tutkimuksen mukaan neljä kymmenestä kertoi rukoilleensa tavanomaista enemmän. Lähes puolet vastaajista ilmoitti, että rukous tuo heille lohtua pandemian aikana. Vaikka avoimen nettikyselyn yleistettävyyteen liittyy rajoituksia, näyttää useissa selvityksissä olevan havaintoja rukoilemisen lisääntymisestä.

Maaliskuun puolivälissä 2020 Maailman terveysjärjestö WHO totesi, että koronavirus on levinnyt pandemiaksi. Pian sen jälkeen Google-haut rukousta merkitsevillä sanoilla lisääntyivät ennätyslukemiin eri puolilla maailmaa. Taloustieteen apulaisprofessori Jeanet Bentzen Kööpenhaminan yliopistosta selvitti tutkimuksessaan [In Crisis, We Pray: Religiosity and the COVID-19 Pandemic](#), että ihmiset hakevat internetistä enemmän rukouksia kuin kertaakaan viimeisten viiden vuoden aikana. Rukoushakujen kasvu ei selity sillä, että eristäytyneet ihmiset kaiken kaikkiaan googlaavat enemmän asioita. Googlen tilastojen mukaan rukousaiheiset haut ovat lisääntyneet nimenomaan suhteessa muihin hakuihin.

Bentzenin aiemmissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että luonnonkatastrofit voivat lisätä ihmisten uskonnollisuutta jopa useiden sukupolvien ajan. Myös Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija Kimmo Ketolan mukaan (Kirkko ja kaupunki 16.4.2020) tutkimusten perusteella tiedetään, että kriisit ja uhat, joihin ihminen ei voi itse vaikuttaa, johtavat ihmisiä uskonnon pariin. Tuolloin uskonnollinen rituaalinen käyttäytyminen lisääntyy. Uskonnollisuuden vahvistuminen riippuu Ketolan mukaan siitä, kuinka omakohtaiseksi sairaus tulee ja kuinka hyvin pandemia saadaan aisoihin.

Pandemian aikana käydyssä julkisessa keskustelussa on esiintynyt joitakin puheenvuoroja, joissa on asetettu uskonto ja tiede vastakkain. Suomalaiset ovat tiedemyönteistä kansaa ja luottavat tieteen. Se ei tarkoita, että elämästä kiellettäisiin uskonnollinen ulottuvuus. Myös ”Merkityksen löytäminen pandemian aikana” -tutkimus vahvistaa, että vaikka ihmiset rukoilevat enemmän, he uskovat tieteen olevan ratkaisu koronapandemian kukistamiseksi. Piispojen tuore puheenvuoro [Tieteiden](#)

[lahja](#) kuvaa laajemminkin suomalaisten valtaosan ajattelua, jossa tiede ja uskonto eivät sulje pois toisiaan.

Uskonnosta etsitään turvaa ja lohtua erityisesti kriisitilanteissa. Tämä on näkynyt viime vuosikymmeninä esimerkiksi suuronnettomuuksien aikana, jolloin kirkon merkitys on korostunut. Toisaalta Suomessa on paljon ihmisiä, joille uskonto ei ole keskeinen osa arvojärjestelmää. Heidän uskonnollisuuteensa koronakriisillä ei luultavasti ole vastaavaa vaikutusta.

Usein poikkeusaikoina esiintyy myös epätervettä uskonnollisuutta. Suomessa uskonnolliset ääri-ilmiöt eivät ole juurikaan saaneet jalansijaa koronapandemian aikana. Tämä johtunee hyvästä yhteiskunnan uskontokasvatuksesta, uskonnonopetuksesta ja rippikoulutyöstä. Riittävästä uskonnollisesta yleissivistyksestä ja uskonnon lukutaidosta on syytä pitää kiinni myös tulevaisuudessa.

Kirkon tutkimuskeskuksen koronapandemian aikana 3.–5.4.2020 ja 6.–11.5.2020 toteuttaman kyselytutkimuksen [Seurakunnat ja koronakriisi](#) mukaan suomalaiset arvostavat kirkon toimintaa kriisin aikana. Tärkeimpänä pidetään konkreettista auttamistyötä kuten asiointiapua, taloudellista apua ja ruoka-apua. Näitä piti erittäin tai melko tärkeänä neljä viidestä suomalaisesta. Myös seurakunnan työntekijöille tehty kysely osoitti, että luterilaisella kirkolla on tärkeä auttajan rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Kokoonntumisrajoitusten vuoksi seurakunnissa aloitettiin nopeasti uusia toimintamuotoja muun muassa keskustelu- ja ruoka-avussa.

Kirkon avustustyön ohella enemmistö suomalaisista piti tärkeänä kirkon antamaa henkistä ja hengellistä tukea ihmisille. Kolme viidestä suomalaisesta piti tärkeänä sitä, että seurakunnasta voi saada hengellistä apua. Mahdollisuutta osallistua jumalanpalveluksiin verkossa piti tärkeänä puolet suomalaisista. Hengellistä tukea arvostivat myös ne, joiden yksityinen uskonnonharjoitus on passiivista. Esimerkiksi niistä, jotka rukoilivat harvemmin kuin kerran vuodessa, lähes 60 prosenttia piti kirkon henkistä ja hengellistä tukea kriisissä erittäin tai melko tärkeänä.

Monelle kirkon diakonia ja auttamistyö on keskeinen syy kuulua kirkkoon. Pandemian jälkeen tämä vahvistuu, jos kirkko pystyy ottamaan kantaa yhteiskunnallisesti ja tukemaan kaikkein heikoimpia.

Koronapandemia on nostanut esille uskonnollisten yhteisöjen arvoa. Edellä kuvattujen uskonnonharjoittamiseen liittyvien seikkojen lisäksi on havaittu kirkosta eronneiden lukumäärän laskeneen huomattavasti maaliskuun huhtikuussa 2020 vuoden 2019 samaan ajankohtaan verrattuna. Viidennes suomalaisista ilmoitti Kirkon tutkimuskeskuksen koronakyselyssä, että kirkolla, seurakunnalla tai muilla uskonnollisilla yhteisöillä on melko tai erittäin suuri merkitys turvallisuudentunteeseen koronakriisissä. Kokonaisuutena lähes puolet suomalaisista kokee uskonnollisten yhteisöjen antavan heille turvaa kriisin aikana ainakin jollain tasolla.

Koronapandemia on vaikuttanut suomalaisten eksistentiaalisten kysymysten käsittelyyn. Pandemia on pakottanut pohtimaan sairautta, kärsimystä ja kuolemaa. Vaikka lyhyellä aikavälillä tämä voi olla yksilöille ahdistavaa, pitkällä aikavälillä se voi tehdä hyvää yhteiskunnalliselle arvokeskustelulle.

Seurakuntien toiminta perustuu suuressa määrin henkilökohtaisiin, kasvokkain tapahtuviin kohtaamisiin. Tätä peruslähtökohtaa ei koronapandemia muuta. Kirkossa ja seurakuntatyössä, kuten myös muussa yhteiskunnassa, tapahtunut digiloikka kuitenkin jää pysyväksi ja se muuttaa niin työ- kuin toimintakulttuuria. Parhaimmillaan pandemian myötä syntyneet uudenlaiset auttamismekanismit jäävät toimimaan, ja luovat aiempaa vahvemman kansalaisyhteiskunnan.

Suomalaisten arvot

Koronapandemia on vaikuttanut suomalaisten arvoihin ja tuonut ne näkyville. selvitysten, kuten [Psyhyiden ytimessä](#) pohjalta tiedetään, että tärkein asia kansalaisten elämässä on perhe ja läheiset ihmiset. [Suomalaisille tärkeää](#) ovat myös turvallisuus ja terveys. Nämä asiat tulevat esille myös koronapandemian aikana. Ihmiset tavoittelevat toiminnallaan sitä, mitä he pitävät tosiasiallisesti arvokkaana ja hyvänä.

”Merkityksen löytäminen pandemian aikana” -tutkimuksesta ilmenee, että pandemia on lisännyt tunnetta läheisten ihmisten merkityksestä. Kyselyn vastaajista 60 prosenttia oli täysin tai melko paljon samaa meiltä siitä, että tuntee uudenlaista innostusta rakastaa ja pitää huolta perheestään. Vielä useampi, yli 70 prosenttia, ilmaisi kärsivänsä mieluummin itse kuin näkevänsä hänelle tärkeiden ihmisten kärsivän. Yliopistonlehtori Suvi-Maria Saarelaisen mukaan vastaukset kertovat lähimmäisenrakkauden ja altruismin keskeisyydestä osana suomalaisten arvoja.

Perheen ja läheisten merkitys koronapandemian aikana tulee esille myös käänteisellä tavalla. Kirkon tutkimuskeskuksen kyselytutkimusten mukaan puolet suomalaisista koki kuormittavimmaksi tekijäksi huolen omasta tai läheisten terveydestä. Pandemia on paljastanut, kuinka sidoksissa ihmiset ovat toisiinsa ja kuinka syvällinen on tarve läheisiin ihmissuhteisiin.

Perheisiin ja parisuhteisiin pandemia on vaikuttanut kahdella tavalla. Yhtäällä monien kohdalla läheisyys on kasvanut ja perheen arvon ymmärtäminen on vahvistunut. Toisaalta pandemian myötä näyttävät monien avioliitot joutuneen koetteelle ja perheiden avuntarve suurentunut. Myös perheväkivalta on lisääntynyt.

Koronapandemia on saanut suomalaisissa aikaan hyvän tekemisen ja auttamisen aallon. Suomalaiset ovat tottuneet siihen, että hyvinvointivaltio pitää huolta heikoimmista. Poikkeavassa, yllättävässä tilanteessa on kuitenkin tullut esiin ihmisten halu auttaa. Eri puolilla Suomea on syntynyt spontaanisti erilaisia naapuriapuverkostoja. Apua pyritään koordinoimaan mm. Facebookissa (korona-apu-ryhmät). Näyttää jopa siltä, että apua on ollut tarjolla enemmän kuin mitä on pystytty koordinoitusti hyödyntämään.

Luottamus toisiin ihmisiin auttaa kriisissä. Kirkon tutkimuskeskuksen kyselyn mukaan lähes yhdeksän kymmenestä suomalaisesta ilmoitti olevansa itse tarvittaessa valmis auttamaan muita ja uskoi saavansa itse apua. Suomalaisten usko toisten ihmisten hyväntahtoisuuteen oli vahva. Lähes neljä viidestä oli samaa mieltä siitä, että ihmiset olivat hyväntahtoisia toisilleen kriisistä huolimatta. Parhaimmillaan pandemia vahvistaa suomalaisissa yhteisöllisyyttä.

Suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta on keskeistä, että kuka tahansa voi olla varma, että sairastuessaan hänet hoidetaan mahdollisimman hyvin, taloudelliseen kriisiin joutuessaan hän saa tukea ja ettei hän kriisin keskellä jää yksin taakkojensa kanssa. Tähän liittyen muun muassa vammaisjärjestöt ovat nostaneet esiin huolen, että vammaisia ihmisiä rajataan poikkeusoloissa teohoidon ulkopuolelle. Vanhustenhoidossa suurta huolta ihmisarvoisen hoidon ja hoivan saatavuudesta kannettiin jo ennen koronakriisiä.

Koronapandemia on tuonut yleiseen keskusteluun aiemmin ammattilaisten parissa käydyn keskustelun terveydenhuollon etiikasta. Kysymys on kiteytynyt ihmiselämän arvoon. Helsingin Sanomien otsikko (10.5.2020) kertoo olennaisen: Voiko kuoleman hintaa mitata? Artikkelit ja muut samankaltaiset julkiset puheenvuorot tuovat esille sen, kuinka vaikeita eettisiä kysymyksiä koronapandemiaan kietoutuu. Mitkä ovat covid-19-taudin kustannukset ja kuinka korkealle ne saavat nousta?

Mitkä ovat ”laatupainotettujen lisäelinvuosien” hyväksyttävät kustannukset, jotka yhteiskunnan kantokyky kestä? Miten määritellään hoidon hyötyjen ja haittojen tasapaino, ja kenen näkökulmasta asiaa pitäisi tarkastella? Voiko ihmiselämän arvoa ylipäänsä mitata rahallisin mittarein? Tällainen pohdinta antaa priorisoinnille terveydenhuollossa uusia merkityksiä.

Suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden näkökulmasta terveydenhuollon etiikasta ja ihmisarvosta on välttämätöntä keskustella. Samanaikaisesti on pidettävä mielessä sairaiden, vanhusten, syrjäytymisvaarassa olevien ja muihin riskiryhmiin kuuluvien merkitys yhteiskunnalle. Arkkipiispa emeritus Kari Mäkinen on sanoittanut blogissaan [Kiitos että jaksatte](#) heidän merkitystään oivallisesti: ”Kun koko yhteiskunta ponnistelee terveyden suojelemiseksi sekä vahvan ja aktiivisen toimeliaisuuden palauttamiseksi, teidän osanne on muistuttaa, että elämään kuuluvat myös heikkous, hauraus, murtuminen, luopuminen ja tarvitsevuus. Teidän osanne on yhtä tärkeä kuin niiden, jotka nyt työllään ja vastuunkannollaan ylläpitävät yhteiskuntaa. Teidän osanne on estää yhteiskunnan kapeutumisen vahvojen, osaavien ja aktiivisten yhteiskunnaksi, jossa heikkous ja hauraus ovat riski.”

Tampereen yliopiston sosiaalipsykologian professori [Atte Oksasen johtaman tutkimuksen](#) mukaan koronakriisistä näyttävät selviävän ratkaisevasti parhaiten ne maat, joissa vallitsee korkea institutionaalinen luottamus. Tutkijaryhmä analysoi koronavirukseen kuolleisuutta 25 maassa. Tutkimuksessa huomattiin, että yhteiskunnallinen luottamus selittää uhrien osuutta väestöstä. Mitä suurempi luottamus on esimerkiksi viranomaisiin ja hallintoon, sitä pienempi on kuolleisuus. Muita selittäviä tekijöitä ovat muun muassa väentiheys, turistien ja sosiaalisten kontaktien määrä sekä eristystoimien ripeys ja voimakkuus.

Luottamuksen yhteys koronakuolleisuuteen on hyvin mielenkiintoinen. Suomessa usko instituutioihin on korkealla. Myös yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa korostuu yksi sana: luottamus. Kansalaisten luottamus viranomaisten toimintaan ja yhteiskuntaan sekä ihmisten keskinäinen luottamus ovat henkisen kriisinkestävyuden keskeisiä tekijöitä.

Koronapandemian pitkän aikavälin opetuksia on luottamusyhteiskunnan säilyttäminen vahvana. Luottamus rakennetaan normaalioloissa. Olennaista on ihmisten kokemus oikeudenmukaisuudesta ja heidän arvonsa näkemisestä. Historiallisesti seurakunnilla on oma vastuunsa kannettavanaan. Kirkon tehtävänä on toimia osaltaan yhteiskunnallisen turvallisuuden, eheyden, vakauden, yhteenkuuluvuuden ja luottamuksen rakentajana.

Koronapandemian vaikutukset

Koronapandemia on lisännyt tunnetta läheisten ihmisten merkityksestä ja korostanut perheen ja läheisten ihmisten arvoa. Tämän toivoisi olevan pandemian pitkäkestoisia myönteisiä vaikutuksia, joita voi yhteiskunnan toimenpitein vahvistaa.

Pandemia on vaikuttanut ihmisten lähimmäisenrakkauteen ja solidaarisuuteen, mikä on näkynyt kasvaneena haluna auttaa. Suomalaisten kiinnostus vapaaehtoistyötä ja lähimmäisten auttamista kohtaan on viime vuosina kasvanut. Koronapandemian aikana se on vahvistunut ja se on toivottavasti vaikutuksiltaan pitkäkestoista. Sitä lujittaa kokemus auttamisen hyvää tekevästä vaikutuksesta myös auttajalle itselleen.

Pandemia on kuitenkin pitänyt näkyvillä yhteiskunnallisen polarisaation. Kirkon tutkimuskeskuksen kyselyn mukaan kolme viidestä suomalaisesta oli kokenut, ettei kriisi ole juurikaan vaikuttanut heidän elämäänsä. Kolmannes oli myös kokenut joskus tai hyvin usein, että heidän sosiaaliset verkos-

tonsa ovat vahvistuneet. Toisaalta saman verran oli myös niitä, jotka arvioivat kokeneensa yksinäisyyttä joskus tai hyvin usein viimeisten viikkojen aikana. Kriisi heijastuu myös vastaajien tulevaisuudenuskoon. Kaksi viidestä oli viimeksi kuluneiden viikkojen aikana kokenut, että tulevaisuus tuntuu synkältä. Viidennes vastaajista oli sellaisia, joiden mukaan ongelmia on tuntunut kertyvän niin paljon, että he eivät selviä niistä. Toivottomuus ajaa lamaantumiseen ja masennukseen, lisää päihteiden käyttöä ja syrjäytymistä.

Vaikka siis enemmistö suomalaisista näytti selvinneen kriisin tähänastisesta vaiheesta ilman, että sillä on juurikaan vaikutuksia omaan elämään, suuri joukko suomalaisia on myös kärsinyt kriisistä paljon. Jopa 300 000 suomalaista on kokenut vaikeudet “hyvin usein” ylivoimaisina viime viikkoina. Puoli miljoonaa suomalaista on pandemian aikana “hyvin usein” arvioinut tulevaisuutensa synkäksi.

Kuoleman, kärsimyksen ja haavoittuvuuden nostattama pelko, huoli ja ahdinko voivat jättää jopa ylisukupolvisia psyykkisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja uskonnollisia vaikutuksia. Yksin ja eristykseen jääminen voi murentaa merkityksellisyyden kokemusta ja horjuttaa sekä yksilöiden että yhteiskunnan hyvinvointia.

Pandemian jälkitoimilla ja niiden vaikutusten kohdentumisella on huomattava vaikutus koko yhteiskunnan tulevaisuuteen. Toimien vaikutuksia tulisi punnita erityisesti heikoimmassa asemassa olevien kannalta ja näin myös vahvistaa yhteisvastuun eetosta. Pitkän aikavälin vaikutuksina on huolestuttavaa, että Kirkon tutkimuskeskuksen selvityksen mukaan alle 30-vuotiaat kokevat koronakriisiin liittyvät huolenaiheet kuormittavammiksi kuin muut ikäryhmät. Myös yksinäisyys korostuu alle 30-vuotiaiden kokemuksissa.

Kriisi tulee nostamaan esiin häviäjiä ja voittajia. Tulevina vuosina odotettavissa olevan taloudellisen nousun aikana ero menestyvien ja häviäjien välillä saattaa kasvaa edelleen, niin kuin 1990-luvun laman jälkeen tapahtui. Poikkeusoloissa on kuitenkin lisääntynyt lähimmäisavun tarve ja sen tarjoaminen. Kyläyhteisöissä ja kaupunkien lähialueilla keskinäisen yhteenkuulumisen ja keskinäisen avunannon ilmaukset ovat näkyviä.

Viruksen leviämistä torjutaan sosiaalisen eristäytymisen avulla, mutta samalla syntyy välimatka erityisesti niihin, jotka ovat kauempana, tuntemattomampia ja vieraampia. Riskinä voi olla, että fyysisestä eristäytymisestä tulee kulttuurinen ja myös yhteiskunnallinen malli, joka vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja käyttäytymiseen. Jos toinen ihminen koetaan kartettavana uhkana, se voi johtaa luottamuksen vähenemiseen ja vakavaan polarisaation lisääntymiseen. Onkin arvioitava tarkkaan, mitä nykyhetkessä opitusta eristäytyvästä käyttäytymismallista jää hetkelliseksi toimeksi, jolla torjutaan viruksen leviäminen, ja miten keskinäistä luottamusta ja yhteenkuuluvuutta vahvistetaan polarisaation riskin välttämiseksi.

Kirkon diakoniatyössä on havaittu, että koronakriisi koettelee erityisen voimakkaasti jo valmiiksi muita heikommassa asemassa olevia ihmisiä. Ruoka-avun tarve on lisääntynyt suuresti. Perhediakonian kehittämistarve näkyy perheneuvonnassa ja ammatillisissa verkostoissa.

Julki-suudessa esillä olleiden riskiryhmien katveeseen jää monia ryhmiä, joita diakonia pyrkii auttamaan ja tekemään näkyväksi niiden avuntarvetta. Tällaisia ovat muun muassa omaishoitajat, talousvaikeuksissa olevat yksin- ja pienyrittäjät, päihde- ja mielenterveysongelmaiset, asunnottomat, ylivelkaantuneet sekä nettiyhteyksistä tai digiosaamisen puutteesta kärsivät.

Sairaalapappien kokemuksen mukaan korona-aika on ollut ahdistavaa ja hämmentävää muistisairaille ja pitkäaikaissairaille. He ovat kokeneet tulleen hylätyiksi. Kuolevien hyvää saattohoitoa on hankaloittanut läheisten saama kielto olla kuolevan luona. Onneksi käytäntöjä on voitu muuttaa.

Verrattuna aikaisempiin taantumiin 1990-luvulla ja vuonna 2008 suomalaisilla kotitalouksilla on nyt huomattavasti enemmän velkaa ja etenkin kulutusluottoja. On ennakoitavissa, että aiempien taantumien tavoin yhteydenotot seurakuntiin ja etenkin diakoniatyöntekijöihin lisääntyvät. Tämä tulee näkymään myös Kirkon diakoniarahaston hakemusmäärien kasvuna.

Pandemian kielteisenä vaikutuksena voi siis olla hyvinvoinnin epätasaisen jakautumisen myötä tapahtuva jako voittajiin ja häviäjiin. Pahimmillaan pandemia kiihdyttää polarisaatiota. Siihen vaikuttaa suuresti kokemus siitä, kuinka oikeudenmukaisesti eri ihmisryhmiä kohdellaan ja millaista tukea he saavat. Toisaalta polarisaatiokehitys voi parhaimmillaan heikentyä ja luottamus yhteiskuntaan vahvistua. Sama kaksijakoinen kysymyksenasettelu koskee myös kansainvälisten suhteiden kehittymistä.

Koronapandemia on paljastanut maailmanlaajan keskinäisen riippuvuuden. Kun yhdellä mantereella aivastaa, sillä on suora vaikutus toiselle mantereelle. Naapurivaltion ongelma on meidänkin ongelmamme. Pandemian vaikutus kansallisvaltioiden suojautumiseen on ollut erityisen voimakas. Pandemia on eristänyt valtiot toisistaan tehokkaasti ja keskittänyt terveydenhuollon toimenpiteet omaan kansaan. Euroopassa on päästy joissakin terveyshuollon hankinnoissa yhteistyöhön ja talouden keskeytyksen turvaamiseksi EU suunnittelee kriisirahoitusta, jonka muodot ovat vielä avoinna. Kriisin alkuvaiheessa kansalliset toimenpiteet ovat kuitenkin korostuneet.

Pandemia on johtanut kansallisvaltioiden kääntymiseen sisäänpäin. Vaikka viime vuosikymmenien taloudellinen menestys onkin laajasti nojannut globalisaation edistymiseen, pandemian torjuntastrategiat ovat kansallisia. Euroopassa tämä tapahtuu aikana, jolle brexit antaa erityisen leiman. Myös siinä on korostunut kansallisten intressien edistäminen ja välimatkan syntyminen.

Pandemia on vaarantanut huolestuttavan paljon eri maiden välistä luottamusta, avunantoa ja yhteistä toimintaa. Huolena on, että kansainvälinen ihmisoikeuksiin pohjautuva sääntöperäinen järjestelmä heikkenee edelleen. Mikäli jokainen valtio huolehtii vain omista intresseistään, ja yhteisiä toimijoita, kuten WHO, jätetään rahoittamatta, pienet ja hauraimmat valtiot tulevat kärsimään. Koronakriisin varjossa monet muut kriisit jäävät näkemättä. Esimerkiksi ilmastonmuutos, köyhyyden kasvaminen, alueelliset konfliktit ja vähemmistöihin kohdistuva syrjintä eivät saa huomiota.

Kirkon kansainvälinen apu kanavoituu erityisesti Kirkon Ulkomaanavun (KUA) ja seitsemän virallisen lähetysjärjestön kautta. Suurimmat toimijat ovat KUA ja Suomen Lähetysseura (SLS).

KUA:n ja SLS:n historian aikaisiin aiempiin katastrofeihin verrattuna koronaepidemia eroaa siinä, että sen vaikutukset koskevat koko maailmaa samanaikaisesti ja ihmisten terveyden suojelemiseksi asetetuilla rajoitteilla on monia merkittäviä kerrannaisvaikutuksia. Näitä ovat maailmanlaajuinen taloustaantuma, köyhyyden kääntyminen kasvuun ensimmäistä kertaa 30 vuoteen ja uhka ennennäkemättömän nälänhädän kehittymisestä laajoilla alueilla. OECD arvioi epäsuorien talousvaikutusten olevan kehitykselle suurempia kuin koronaviruskriisistä aiheutuvat kustannukset.

Nämä kehityskulut vaikuttavat KUA:n, lähetysjärjestöjen ja kansainvälisen avustussektorin työhön sekä toimintamahdollisuuksiin merkittävästi sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Yhtäältä kriisien

ja avuntarvitsijoiden määrät kasvavat ja toisaalta taloustaantumaa takia avustustoimintaan tarvittavat resurssit vähenevät. Koronapandemiassa odotetaan olevan pitkäaikaisia vaikutuksia kansainvälisen avun työhön ja sen painopisteisiin.

Suomalaisten lahjoittaminen hyväntekeväisyyteen on vähentynyt merkittävästi koronapandemian aikana. Yleensä suomalaisista 73 prosenttia osallistuu jollain tavalla hyväntekeväisyyteen, mutta nyt lähes puolet ei ole viimeisen kahden kuukauden aikana osallistunut millään tavoin. Huolena on, että kiinnostus auttaa heikoimmassa asemassa olevia kehitysmaita vähenee. Vuoden 2008 talouskriisissä kehitysyhteistyötuen reaalitaso lähti laskuun noin parin vuoden viiveellä. Myös tällä kertaa on täysin mahdollista, että länsimaiden kyky kehitysyhteistyörahoitukseen heikkenee.

Toimenpidesuosituks

Koronan jälkeen maailma on toisenlainen. Emme tiedä, minkälaisessa arjessa elämme viiden tai kymmenen vuoden kuluttua, mutta sumu on toivottavasti silloin hälvennyt. Kirkon tehtävänä on luoda tulevaisuudenuskoa, luottamusta ja toivoa.

1. Uskonnolla on ihmisille turvaa, luottamusta ja toivoa tuova merkitys erityisesti kriisiaikoina. Kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen merkityksen tunnistaminen ja toimintamahdollisuuksien turvaaminen sekä kriisiaikana että normaalioloissa on tärkeää. Tähän liittyvät myös uskonnon asema julkisessa tilassa ja uskonnollisesta yleissivistyksestä huolehtiminen.
2. Perhe ja läheiset ihmissuhteet ovat ihmisen merkittävä voimanlähde, jonka arvo korostuu kriisiaikoina. Perheiden hyvinvoinnista huolehtiminen on paitsi inhimillisesti tärkeää myös yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta järkevää. Erityisesti tulee tukea perhesuhteiden turvallisuutta, kiintymystä ja huolenpitoa ja tällä tavoin perheiden säilymistä ehjinä. Yksinäisyyden torjunta on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä.
3. Lasten ja nuorten näkökulmasta 5-10 vuoden aikajänne koronavaikutusten arvioimiseksi on pitkä aika. Riskinä on, että pandemian seurauksena ihmisten arkipäiväiset kohtaamiset muuttuvat vältteleviksi ja varautuneiksi. Sillä voi olla tuhoisia seurauksia etenkin lapsille ja nuorille. Lasten, isovanhempien ja aikuistenkin lasten ylisukupolvisten suhteiden ohentuminen uhkaa ihmisenä olemisen syviä tarpeita. Ihmisten keskinäisen yhteenkuuluvuuden, varauksettoman hyväksynnän, luottamuksen ja tulevaisuudenuskon säilyttäminen ovat sekä yksilöiden hyvinvoinnin että hyvän yhteiskunnan rakentamisen kannalta välttämättömiä.
4. Sekä taloudellista että henkistä tukea tarvitaan pitkään akuutin kriisin jälkeen. Jotta vältetään 1990-luvun laman aiheuttamat tuhoiset vaikutukset, tulee yhteiskunnassa tukea vaikeuksiin joutuneita (esimerkiksi yksin- ja pienyrittäjiä, työttömiä, ylivelkaantuneita, asunnottomia) määrätietoisesti ja vaikuttavasti toimenpitein. Pandemian jälkihoidossa toimenpiteiden vaikutuksen arvioinnissa tulee antaa aiempaa suurempi painoarvo koetulle inhimilliselle kärsimykselle.
5. Koronapandemia on tuonut esiin kansainvälisen keskinäisriippuvuuden. Koronakriisin myötä saatava kokemus yhteisten ponnistelujen ja niihin sitoutumisen vaikuttavuudesta on laajennettava koskemaan niin ilmastokriisiä kuin muita globaaleja haasteita. Kehittyvien maiden tukeminen koituu pitkällä aikavälillä myös Suomen hyväksi. Siksi Suomen tulee pitää kiinni pitkäaikaisesta kansainvälisestä sitoumuksestaan ohjata 0,7 prosenttia bruttokansantulostaan kehitysyhteistyöhön. Suomen voima pandemian jälkihoidossa tulee samoista vahvuuksista, joita sillä on ollut ennen pandemiaa: laadukas koulutus, sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen, toimeentulomahdollisuuksien ja yrittäjyyden tukeminen sekä rauhantyö ja ihmisarvon kunnioittaminen.

